

STAROVĚKÁ MEZOPOTÁMIE

Pavel Trtílek: 9. října 2014

Časová periodizace ve vztahu k vývoji divadla:

- **Pravěk** (do 4. tisíciletí př.n.l.)
  - divadlo v dnešní podobě neexistovalo, performanční („předváděcí“) projevy však ano (obřady, hudba, tanec, vyprávění, stínové divadlo...)
  - absence písemných pramenů (jeskynní malby)
  - archeologické prameny hmotné povahy (doba kamenná)
- **Starověk** (4. tisíciletí – 476 n.l.)
  - vznik civilizací s vlastní historií
  - performanční útvary divadelního charakteru v rámci obřadů a náboženských oslav (např. Egypt, Mezopotámie, střední a Jižní Amerika)
  - písemné prameny včetně prvních dramát
  - zrod divadla – Indie, Čína, antika

- **Středověk** (476 – 1492 / 1517)
  - divadlo běžně provozováno (náboženské i světské)
  - dramata psána většinou ve verších
- **Novověk** (od 1492 / 1517)
  - dramata ve verších i v próze
  - výzkum divadla: rozvoj divadelní vědy i divadelní antropologie
  - použití moderních technologií v divadle atd.

Vznik městských civilizací:

- tzv. **oblast úrodného půlměsíce**
- cca **3.300 př.n.l.:** největší civilizační centra (znalost písma, náboženská střediska s kamennými monumenty): **Mezopotámie** (dnešní Irák) a politicky stabilnější **Egypt**
- počátky „divadla“ v podobě slavností a obřadů, předvádění **mytologických příběhů** v rámci náboženských kultů (např. bohyně Ištar, bůh Usir...)

Mezopotámie:

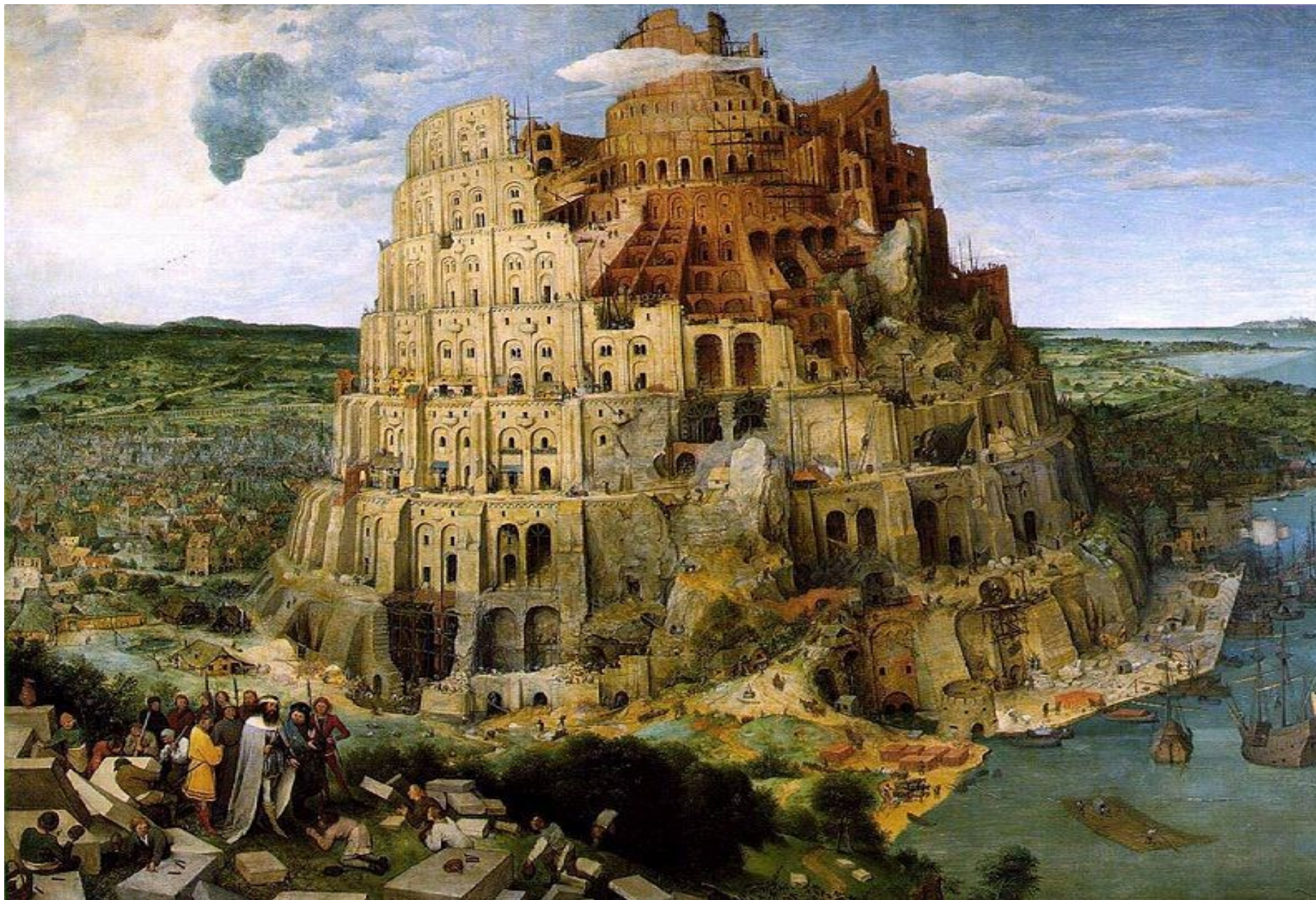
- povodí řek Eufrat a Tigris („Meziříčí“)
- 3.000 př.n.l. Sumerové
- po nich Akkadové, Asyřané, Chetitě, Babyloňané...
- znalost písma: **klínové písmo** (slabičné) začali používat Sumerové (převzali ho Akkadové, Babyloňané, Asyřané...)
- lingvista **Bedřich Hrozný** rozluštil klínové písmo

Mytologie:

- mytická potopa (bájný Utanapištim, obdoba Noema)
- babylonská věž: opravdu existovala (už kolem 2.000 př.n.l.), šlo o Mardukkův zikkurat (obřady)
- na obrázku Babylon kolem roku 600 př.n.l.

Pieter Brueghel st. – Babylonská věž

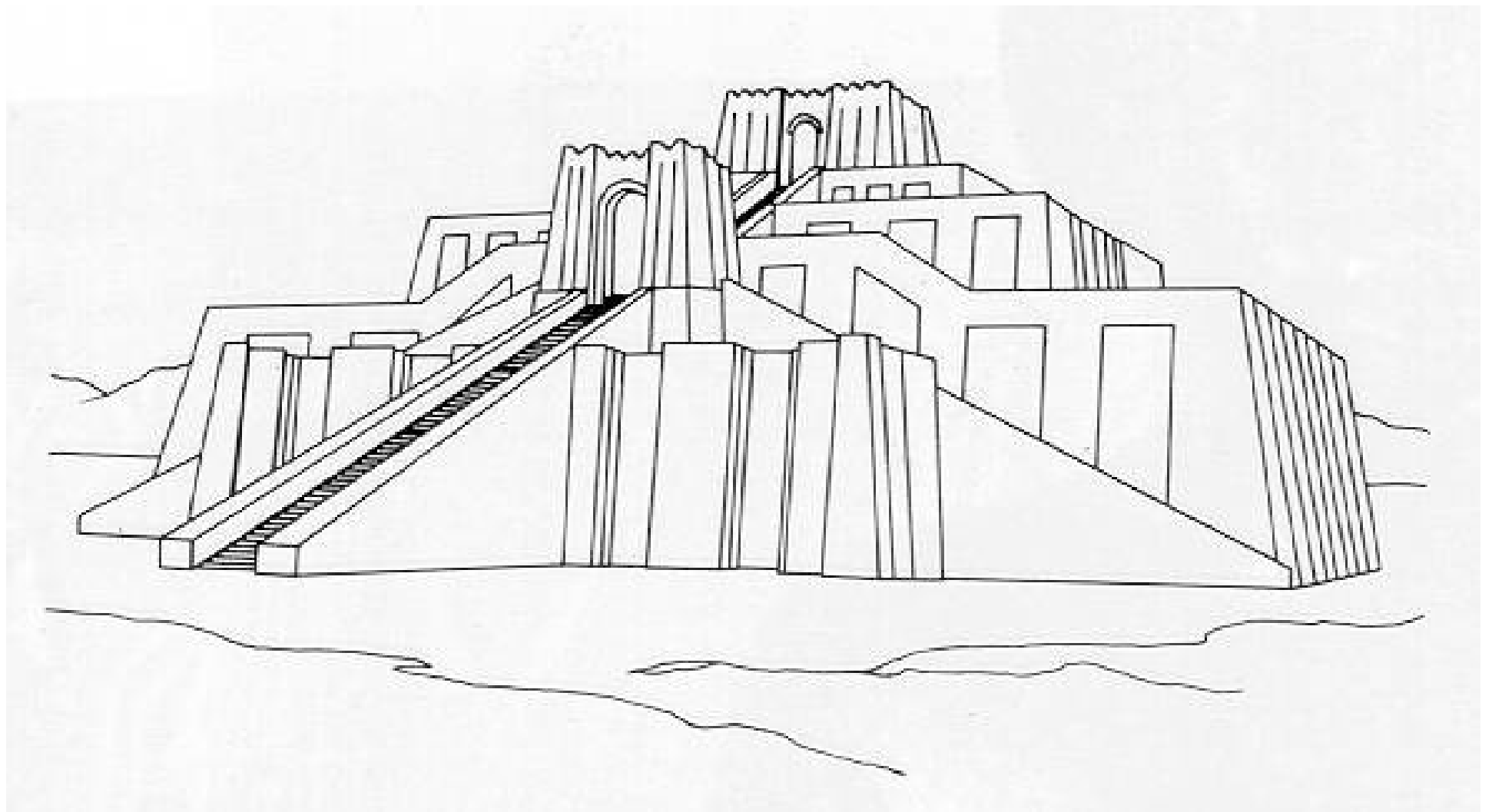

zikkurat v irácké poušti

zikkurat – náčrt původní podoby

- na vrcholcích zikkuratů byly **svatyně** zasvěcené konkrétním bohům (Šamašovi, Ištar, Mardukovi...)
- konaly se v nich neveřejné části obřadů – veřejné části se konaly v prostranství kolem zikkuratů
- v Mardukově chrámu v Babylonu byl každoročně konán **posvátný sňatek** – jakési **kultovní drama**, při kterém král (viz např. Epos o Gilgamešovi) představoval boha plodnosti a hlavní kněžka bohyni lásky a plodnosti Ištar (vše odpovídalo skutečné svatbě: od milostných písní až po svatební noc páru), účelem bylo zajistit **plodnost a úrodu**

Eposy:

- nejstarší dochované písemné památky světa (psaná literatura tedy nezačíná v antice ani ve starověké Indii, ale v Mezopotámii)
- některé byly při slavnostech inscenovány, jejich primární funkce však nebyla divadelní, ale **náboženská** (také společenská a politická)
- **Epos o Gilgamešovi** (nejobsáhlejší z dochovaných mezopotamských eposů, zapsán už cca 2.500 př.n.l.)
- nejstarší verze psaná **sumersky** (několik kratších epických skladeb opěvujících hrdinské skutky krále Gilgameše a jeho druha Enkidua)
- nejrozsáhlejší **akkadská verze** má 12 tabulek textu, známá je také **chetitská verze**

Epos o Gilgamešovi
(tabulka s pasáží o
potopě)

Další eposy:

Epos o stvoření:

- posvátný text veřejně recitován (zpíván?) kněžími v Babylonu během 4. dne oslav Nového roku (příchod jara), performativní podoba slavnosti
- pojednává o kosmologických událostech (sakrační povaha, přesto nepostrádá dramatično)

Sestup bohyně Ištar do podsvětí:

- epos vycházející z **rituálů plodnosti**, torza eposu dochována ve více variantách
- původně sumerská bohyně **Ištar** (též Inanna, Innin): bohyně lásky, plodnosti, pohlavního života, ale taky války, zmaru a ničení (tvůrčí i ničitelské aspekty)
- z **Asýrie** máme doloženo, že mytologické pasáže ze života bohyně Ištar (její sestup do **podsvětí**, odkud vysvobodila svého **milence Dumuziho**, jejich svatba) byly inscenovány v rámci jejího **náboženského kultu**
- **procesí** vedoucí sochu bohyně městem s mnoha zastaveními: odehrávány příběhy z jejího života (viz též např. antický Dionýsos či egyptský Usir)
- její kult na sebe vázal zástupy chrámových prostitutek a prostitutů (rozšířen i mimo oblast Mezopotámie)

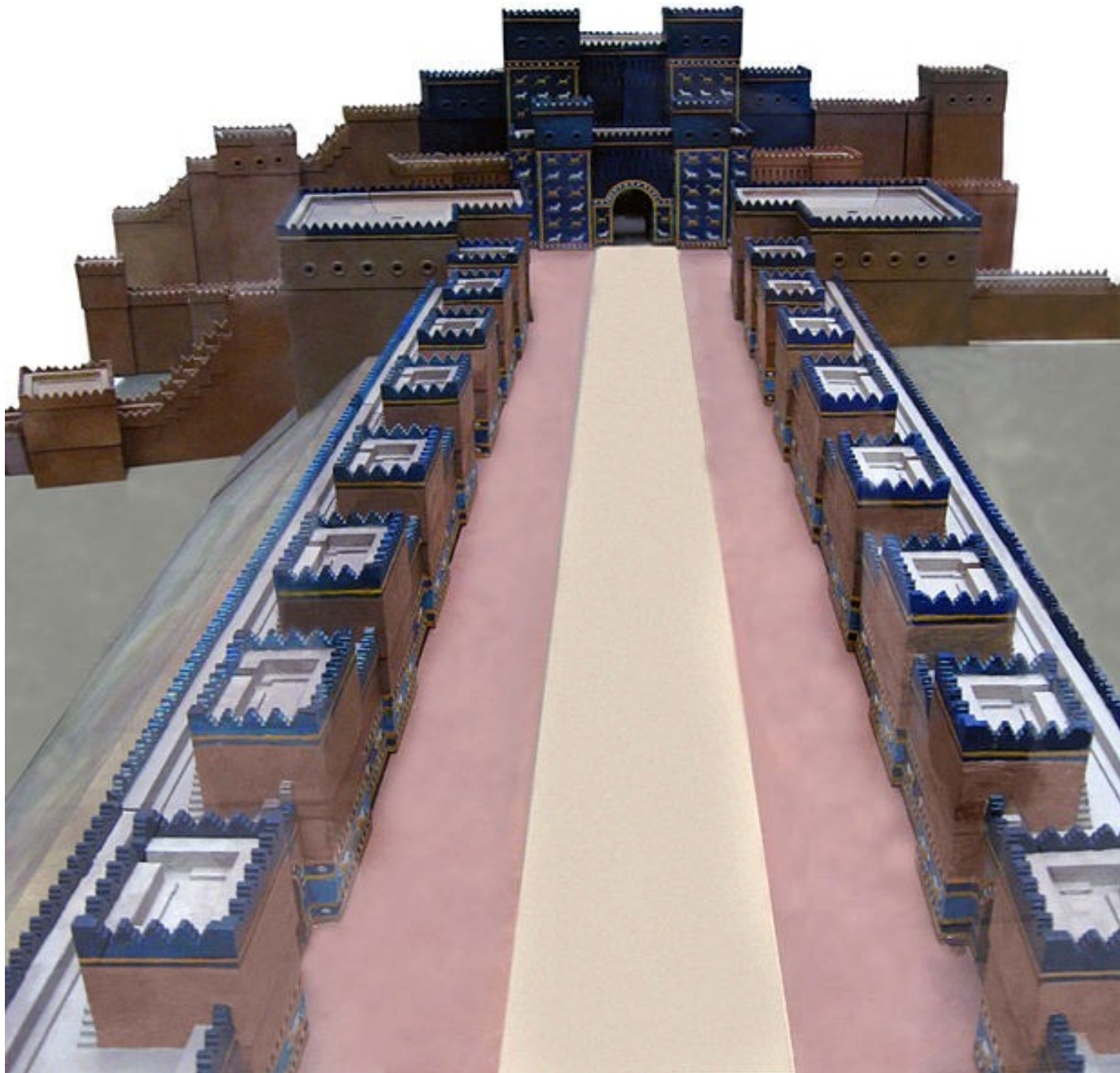

sňatek Išтары a Dummuziho

Ištar (vyobrazení na keramice, Louvre)

Ištařina brána s
procesní cestou
(model)

rekonstrukce Ištařiny
brány (Pergamské
muzeum v Berlíně)

- ukázka **přímé řeči** v eposu:

„Slyš, vrátný, otevři mi bránu!

Otevři bránu, ať mohu vejít!

Jestli bránu neotevřeš a vstoupit mě nenecháš,

vypáčím dveře, přerazím závoru,

rozbiji ostění, vyvrátím křídla

a vyvedu mrtvé, ti pohltí živé

a mrtvých víc bude než živých!“

Vrátný otevřel ústa svá

a pravil vznešené lštaře řka:

„Postůj, paní má, dveře nevyvracej!

Počkej uvnitř!

Půjdu tvé jméno ohlásit královně Ereškigale.“

(ze sumersko-akkadských originálů přel. Lubor Matouš)

- ukázka **dialogu** v eposu:

Když ji provázel první branou, korunu velkou z hlavy jí sňal.

„Proč, vrátný, sňal jsi mi z hlavy korunu velkou?“

„Vejdi, má paní, tak znějí zákony vládkyně podsvětí.“

Když druhou ji provázel branou, z uší jí sundal náušnice.

„Proč, vrátný, vzal jsi mi z uší náušnice?“

„Vejdi, má paní, tak znějí zákony vládkyně podsvětí.“

(ze sumersko-akkadských originálů přel. Lubor Matouš)

(jiné verze viz Jiří Prosecký: *Slova do hlíny vepsaná*)

- u 3. brány jí odňal **náhrdelník**, u 4. **sponu** z hrudi, u 5. **pás** z porodních kamenů, u 6. **náramky** a **nákotníky**, u 7. je svlečena ze zdobeného **roucha** – před vládkyni podsvětí Ereškigal předstoupí nahá

Svědectví o existenci herectví v Mezopotámii:

Nippurská verze eposu o Ištarě (nazvaná *Sestup Inanny do podsvětí*) obsahuje část, kdy se bůh Enki dověděl, že je Innana (Ištar) držena v podsvětí bez atributů božství, nemocná a přibitá na hřeb, stvořil 2 bytosti: **herce** a **kněze**.

Herec jí přinesl do podsvětí **chléb života**, kněz **živou vodu**.

(Herce patrně bylo potřeba, aby díky svému umění pronikl bránami do podsvětí.)

Literatura:

- Balabán, Milan – **Gilgameš: mytické drama o hledání věčného života** (Praha, 2002)
- **Epos o Gilgamešovi** (přel. Lubor Matouš, k dispozici několik různých vydání)
- McCallová, Henrietta – **Mezopotámské mýty** (Praha, 2006)
- **Mýty staré Mezopotámie** (Praha, 1977; přel. Prosecký, Hruška, Součková, Matouš)
- Prosecký, Hruška, Součková, Břeňová – **Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu** (Praha, 1999)
- Prosecký, Jiří – **Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylonu** (Praha, 2010)
- Zamarovský, Vojtěch – **Na počátku byl Sumer** (Praha, 1966)
- Zamarovský, Vojtěch – **Gilgameš** (Praha, 1976; převyprávěno)